
Usos del Noucentisme

per Josep Murgades

Possiblement, l'exposició institucional sobre el Noucentisme, celebrada a cavall dels anys 1994-1995, acompanyada a més de l'edició del voluminós catàleg corresponent,¹ no ha tingut gaire cosa a veure, almenys d'una manera directa, amb les obres aparegudes de llavors ençà i que, en un o altre sentit, són referides o referibles al moviment fundacional per excel·lència de la Catalunya del segle XX.

Tret, és clar, del treball de Vinyet Panyella sobre la *Cronologia del Noucentisme (una eina)*,² que no és sinó la versió global de l'*Assaig de cronologia* originàriament aparegut al catàleg susdit.³ el lliurament, doncs, de la totalitat d'un material prou útil com a repertori de consulta i també, sens dubte, millorable en precisió i en compleció —en la desitjable circumstància, evidentment, que la demanda per part dels lectors interessats n'acabés fent necessària una segona edició.

En qualsevol cas, el cert i positiu és que, amb posterioritat a la inflexió ocasionada per l'antològica al·ludida, s'han publicat diferents estudis, els quals, tot i que de vària mena i intencionalitat, segons veurem, presenten en comú el fet d'aportar carreus de consolidació a aquesta subdisciplina que bé podríem anomenar «noucentística», i que, a gairebé un segle de l'aparició del fenomen polític-cultural de què manlleva el nom, té per missió bastir-ne un coneixement cada cop més empíric i documentat, és a dir, cada cop menys influenciable per les filies i les

1. DIVERSOS AUTORS, *El Noucentisme. Un projecte de modernitat* (Barcelona 1994). Per a una valoració del ressò obtingut per aquesta exposició i dels debats congriats al seu entorn, vegeu Jaume AULET, *El Noucentisme, un projecte pendent*, «L'Avenç», núm. 194 (juliol-agost de 1995), ps. 60-65.

2. Editada per les Publicacions de l'Abadia de Montserrat el 1996.

3. *Op. cit. supra*, ps. 339-357.

fòbies derivades de les respectives conjuntures personals i col·lectives dels qui s'hi pronuncien a favor o en contra.

D'altra banda, són tots aquests uns estudis que, a més de tenir en el Noucentisme llur referent inexcusable, com a tema central o merament contextual, se'n serveixen alhora a tall d'eina interpretativa, ja que segons la concepció que professen d'aquest és que procedeixen a explicar-se diverses realitats ideològiques i literàries de la història cultural catalana d'aquest segle.

D'aquí la pertinència, relativa com tot, de l'expressió «usos del Noucentisme», amb la qual simplement es vol ponderar el fet que, segons les premisses de què es parteixi a l'hora de valorar aquest moviment, és també que se'n fa un o altre ús posada l'avinentsa d'haver d'aplicar-lo a la comprensió de tal o tal altre autor, obra o circumstància. Usos, doncs, i, eventualment, també *abusos*, que fan tanmateix que no ens hi sentim tan *confusos*.

L'indefallible Albert Manent, capdavanter indiscutible de l'aquí anomenada «noucentística»,⁴ torna a la brega amb un recull miscel·lani que,⁵ tal i com no s'està de fer-nos avinent ell mateix a la *nota preliminar* que l'encapaça-la, compta ja amb dos precedents seus anteriors,⁶ amb els quals és que aquest s'integra en una mena de trilogia caracteritzada, entre altres coses, per la voluntat d'aplegar papers heterogenis —quant al gruix i quant al lloc de publicació originari— amb l'objectiu de confegir «com un petit retaule».⁷

Partint d'aquest supòsit programàtic, i prodigant-se en una curiositat plural, no exempta d'aquell franciscanisme que el duu a interessar-se també per tota manifestació cultural per insignificant que sigui o que pugui semblar, Manent encara temes de l'abast de la recepció de Charles Maurras a Catalunya, digne d'una tesi doctoral de les més ambicioses, o de la de T.S. Eliot, que donaria si més no per a una de llicenciatura; esbossa el retrat d'un dels grans desconeguts del país més freturosos d'un estudi consistent, Ramon Esquerra; ressegueix el que ell anomena «els retorns d'Eugeni d'Ors» de la guerra ençà;⁸ trenca una llança a favor d'un poeta noucentista ara tingut per menor però que en el seu moment gaudí d'una considerable anuència, Josep Maria López-Picó; rescata de l'oblit la figura de Francesc Payarols, «primer traductor del rus al català»;⁹ complementa allò que

4. Recordem el seu *Josep Carner i el Noucentisme* (Barcelona, Edicions 62, 1969).

5. *Del Noucentisme a l'exili. Sobre cultura catalana del Nou-cents* (Montserrat, Publicacions de l'Abadia, 1997). És de doldre que un llibre amb tanta informació biogràfica i documental com aquest no vagi proveït del corresponent índex onomàstic.

6. Són *Literatura catalana en debat* (Barcelona, Selecta, 1969) i *Escriptors i editors del Nou-cents* (Barcelona, Curial, 1984).

7. L'expressió de què se servia amb idèntic propòsit a la *Justificació* del volum dedicat a *Escriptors i editors del Nou-cents* era la de «recull que vol contribuir modestament a reconstruir el mosaic cultural català del nostre segle XX»; anàloga a la que trobem en la d'un altre llibre seu, *Retorn a abans d'ahir* (Barcelona, Destino, 1993), on el qualifica de «tempteig per reconstruir un mosaic polític, cultural i social d'una època».

8. Per un error possiblement mecànic s'omet d'indicar en aquest cas que la procedència del text és la d'haver fet originàriament de pròleg al llibre de mossèn Joan TUSQUETS, *L'imperialisme cultural d'Eugeni d'Ors* (Barcelona, Columna, 1989).

9. Aquesta no és tanmateix una afirmació del tot certa; les primeres traduccions fetes directa-

ja sabíem a través del testimoniatge de Josep Pla referent a l'editor Ignasi Armengou, de qui gràcies als seus coneixements de la premsa de l'exili Manent aconsegueix de desvelar el pseudònim de què se servia en les seves col·laboracions a la «Justícia Social», el de Màrius Vidal [i Gort], tot posant fi d'aquesta manera a la incertesa dels estudiosos de l'antinoucentisme sobre la identitat del tal personatge; dedica altrament un apartat monogràfic a la identificació de pseudònims i motius diversos d'intel·lectuals i de polítics;¹⁰ publica dos blocs de vuit cartes cadascun adreçades per Carner a Unamuno entre el 1903 i el 1916 i de Josep Pla al mateix Albert Manent entre el 1959 i el 1963, entre les quals una d'impagable (concretament la datada el 13-III-1960) en què l'empordanès fa tota una declaració de principis sobre l'opinió que li mereix l'anomenat «creador» literari; recompon amb el benfer propi de bibliotecària aplicada la trajectòria d'empreses editores en anys difícils (el cas de l'Editorial Estel de Maria Montserrat Borrat entre el 1944 i el 1952 i el dels llibres de bibliòfil en català del 1941 al 1962) o la de benemèrites col·leccions d'àmbit eminentment local, com ara les edicions Rosa de Reus;¹¹ i li vaga, encara, de traçar algun apunt sobre publicacions efímeres (la revista «El Camí», del 1918, la col·lecció «Oasi» i el grup literari que s'hi arrecerava durant els anys 1937-1938) o sobre la relació d'Antonio Machado amb Catalunya i de Josep Carner amb Amèrica.

Que un al·luvió de materials tan bigarrats pugui aparèixer englobat dins el títol i subtítol aquí ressenyats és ja de per si força indicatiu de la noció que té Manent del Noucentisme; aquest hi és considerat *lato sensu* com un període cronològic que abastaria la pràctica totalitat del XX, o del «Nou-cents», com figurava també al títol del segon volum de la trilogia abans al·ludida; per això és que, de la mateixa manera que a l'*Advertiment preliminar* de la *Literatura catalana en debat* es justificava per haver-hi inclòs «escriptors que foren més aviat noucentistes "generacionals" que no pas "estètics"», com era el cas d'un Sagarra o d'un Pla, aquí semblantment es manté fidel a unes tals premisses i, a més de reproduir les cartes de Pla ja citades, dedica sengles capítols al mateix Sagarra i a l'obra del rossellonès Josep Sebastià Pons, de qui no té empatx a reconèixer que «no encaixa en el *puzzle* de la poesia noucentista» (p. 24).

El Noucentisme és vist així com el moviment per antonomàsia de la present

ment del rus al català són obra del poliglòt txec, establert a Barcelona amb motiu de la Gran Guerra, Rudolf Slaby (vegeu-ne una complida notícia tant a la *GEC* com, sobretot, a l'*Enciclopèdia Espasa*, vol. 56 i, també, vol. 9 de l'Apèndix), que els anys 1921 i 1922 publicà a la Biblioteca Literària de l'Editorial Catalana les traduccions *El bandoler romàntic* i *La filla del capità* de Puixkin; veg, també més recentment sobre aquest particular Ramon PINYOL i TORRENTS, *Les traduccions de literatura russa a Catalunya fins a la guerra civil. Esbós d'una bibliografia*, dins *Traducció i literatura. Homenatge a Àngel Crespo* (Vic, ÈUMO, 1997), ps. 245-264.

10. Cal dir que, per un error força habitual, hi transcriu erròniament la grafia del primer cognom del germans Manuel i Ramon Reventós i Bordoy (ps. 46 i 48 respectivament).

11. Per un error tipogràfic, les tres guies de muntanya elaborades per Josep Iglésies i Joaquim Santasusagna apareixen aquí impreses (p. 159, n. 3) com si en realitat haguessin estat només dues; altrament, el cognom de l'estudiós que té cura de l'edició dels Poemes d'Antoni de Bofarull, publicats el 1996 com a número 92 del catàleg de l'Associació d'Estudis Reusencs, no és Valls (p. 172), sinó Vall.

centúria, dins el qual tindrien cabuda la pràctica totalitat de les realitzacions que, d'una o altra manera, han contribuït a la preservació i a l'enfortiment de la identitat cultural catalana, equiparada sobretot amb la llengua i amb la producció literària que s'hi vehicula.

No cal dir que una tal concepció pot ser fàcilment titllada d'essencialista, però no hi ha dubte tampoc que, en la seva univocitat, resulta d'un pragmatisme inexorable, d'allò més apte per despatxar amb una credencial de qualitat —la de l'etiqueta «noucentista»— tot el que es vulgui assentar de positiu en l'haver del catalanisme al llarg d'aquest segle.

En l'extrem contraposat quant a l'adscripció generacional de l'autor, ens trobem amb la monografia de Jordi Malé i Pegueroles —un dels joves valors emergents en la investigació de la literatura catalana contemporània— *Carles Riba i el Noucentisme. Les idees literàries (1913-1920)*; ¹² aquesta presenta fins a cert punt en comú amb el llibre de Manent el fet de ser, encara que de mena tota altra, això que ara és costum d'anomenar un *patchwork*, més de la meitat dels capítols i subcapítols de l'obra han estat publicats —o presentats— amb anterioritat en actes acadèmiques —o acadèmics— de caire divers; subjacent a gairebé tots ells hi ha una tesi de llicenciatura, llegida el 1993; en l'entremig, a tall d'argamassa cohesionadora del que sovint no és sinó mera juxtaposició, alguns afegitons en qualitat, sobretot, d'apèndixs. Un tal procediment, no cal dir, és ben legítim, especialment si l'objecte d'estudi és ja de per si prou unitari i coherent, però sempre presenta el risc d'una certa síncope expositiva —relativa, en el cas que ens ocupa— i, més sovint, el de reiteracions innecessàries —com ara les que aquí es donen a propòsit de la sempre esmunyedissa qüestió de la sinceritat en literatura.¹³

L'objectiu de Malé és demostrar, mitjançant una anàlisi minuciosa de l'obra de Riba com a crític, que sota una aparença de asistematicitat confessada per part d'aquest hi ha tanmateix «tot un complex conceptual i de terminologia teòrica que constitueix un sistema travat i congruent» (ps. 7 i 294). Atesa d'altra banda «la impossibilitat de basar-se en una tradició crítica autòctona» (p. 22) —una limitació, en aquest país, no pas privativa de Riba, per desgràcia—, l'autor dels *Escolis* hauria hagut d'apostar *velis nolis* per un «eclecticisme» (p. 24) que, a la llarga, fructificaria en «una de les obres més originals i valuoses de la crítica catalana moderna» (p. 84). La tasca de Malé se centra llavors en un resseguiment circumstanciat de les fonts detectables en la crítica del primer Riba, tant les derivades de grans autors (Goethe, Coleridge, Poe, Baudelaire, De Sanctis, etc.) com les relatives a segons quins procediments (l'objectivitat, la ironia, l'humorisme, etc.) o valors (la gràcia, la sinceritat, la musicalitat, etc.).

En la globalitat de l'aportació de Malé, la presència d'algunes obvietats¹⁴ o

12. (Barcelona, Edicions de La Magrana, 1995).

13. Ultra el subcapítol sencer que li dedica (ps. 166-192), s'hi estén també en l'apartat *Sinceritat moral i sinceritat artística* (ps. 98-109) i s'hi refereix igualment a les ps. 245, 246 i 303, en termes que sovint no fan sinó redundar entre si mateixos.

14. En un estudi d'aquestes característiques no hi ha necessitat de recordar que, a la *Filosofia de la composició*, Poe hi explica els mecanismes en què recolza el seu famós poema *El Corb* (p. 121),

d'imprecisions,¹⁵ d'alguna concessió a la retòrica¹⁶ o de qualche equiparació reductiva,¹⁷ així com també d'una atenció comparativament insuficient a certs valors configuradors de la crítica ribiana,¹⁸ són petites imperfeccions que no obstenen perquè el producte final sigui un treball rigorós de *re-* i *de-* construcció dels supòsits bàsics a partir dels quals Riba va saber alternar des del primer moment l'obra com a poeta amb la del crític.

Resta només per esbrinar si de la mateixa manera que, a l'hora d'interpretar la seva poesia, es fa quasi impossible —segons apuntava ja fa molts anys Enric Sullà— de sostreure's per complet a la, per Cleanth Brooks anomenada i bescantada, heretgia de la paràfrasi, s'esdevé semblantment a l'hora de fer-ho amb la seva obra crítica; a jutjar per la lectura que en fa Malé la resposta ha de ser afirmativa; la densitat d'estil d'aquest, el detallat procés argumentatiu que hi desplega, el fet que no sempre contrasti el text ribià amb autors altres que aquells en què aquest d'una o altra manera recolza, fan sovint que l'estudi de Malé, més que no pas una crítica de la crítica de Riba, és a dir, una metacrítica, revesteixi eventualment el caràcter d'arxicrítica de Riba, en la qual, talment com en un arxifonema, també s'hi dóna la intersecció de dos conjunts —el de la crítica de Riba i el de la crítica de Malé— formats per trets pertinents d'ambdós que tendeixen a neutralitzar-se mútuament. En definitiva, llegint Malé es pot tenir de vegades la sensació d'estar llegint Riba, i això rarament és bo per a qui només diu voler actuar en funcions de crític (ni que sigui d'un altre crític).

Altrament, i en relació amb el Noucentisme, cal adjectivar com a mínim de caut l'ús que en fa Malé. La mateixa formulació amfibològica del títol («les idees literàries» de qui?; de Riba?; del Noucentisme?; de tots alhora en el període comprès entre 1913 i 1920?) sembla obeir a una ambigüïtat calculada; així, davant el desconeixement que encara tenim tots plegats ara per ara de la crítica noucentista (del que aquesta fos pròpiament i, fins i tot, de si presentava uns trets distintius que permetin de diferenciar-la específicament), Malé opta per referir bàsicament el deute que pogués tenir-hi contret Riba a tres aspectes tan inequívocament noucentistes en el sentit més ampli com poc comprometedors en l'àmbit de les realitats concretes.

Hi subratlla, per tant, l'assumpció que fa Riba del principi de l'autonomia de l'art (ps. 86-87) i de la fe en la pragmàtica del llenguatge (ps. 128-131), però sobretot posa èmfasi en el fet innegable de l'acusada receptivitat que, com tants

ni menys encara que el terme *líric* prové de la poesia que era cantada al so d'una lira (p. 226).

15. Les que afecten els criteris que diu haver emprat —però que no exemplifica— en la reproducció de textos anteriors a les Normes del 1913 (p. 13).

16. Vegeu-ne una mostra al començament de l'apartat encapçalat amb l'epígraf *Immortalitat i eternització per la forma poètica* (p. 167).

17. Com quan, a propòsit de Maragall, n'exalça «la seva significació com a figura civil, això és, com a català» (p. 114).

18. És el cas de les dues pàgines que dedica al tema de la serenitat (ps. 110-112) sense remetre's, però, a l'origen d'aquest valor, que se situa en la *Heiterkeit* tan ponderada pels homes de l'*Aufklärung* i, en especial, per Goethe.

altres joves de la seva generació, mostrà Riba envers les idees orsianes (ps. 25, 45-46 i, més en general, passim).¹⁹

Comptat i debatut, doncs, el Noucentisme serveix aquí com a teló de fons prestigiat sobre el qual projectar, amb ignorància de les rugositats i dels clarobscur que aquest inevitablement presenta, l'anàlisi d'una personalitat creativa de primera línia.

El primer que es pot dir —que cal dir— referent a un llibre com el de Marcel Ortín sobre *La prosa literària de Josep Carner*²⁰ és que contribueix substancialment a la dignificació (o al desenvoliment, segons com es miri) d'un gènere sovint suspecte com ara el de la tesi doctoral. Des de la solidesa d'un treball acadèmic ben fet, doncs, Ortín aprofundeix en l'obra fundacional abans citada de Manent sobre Carner i el Noucentisme així com en la posterior, i no menys imprescindible a hores d'ara, de Jaume Aulet sobre *Josep Carner i els orígens del Noucentisme*,²¹ i ho fa orientant la seva atenció cap a la vessant fins ara més desatada de l'escriptor, és a dir, la prosa i, més en concret, la tipificable com a literària. Despoetitza així l'aura que s'havia anat congriant a l'entorn d'aquest gran clàssic, i no pas perquè llevi mèrits al seu quefer poètic, sinó perquè li restitueix la seva indestriable dimensió com a prosista.

El treball d'Ortín s'estructura al voltant de dues grans coordenades metodològiques; d'una banda, la pròpiament historiogràfica, basada en un coneixement rigorós de la bibliografia al respecte,²² en una circumstanciada recerca hemerogràfica —a l'empait sobretot de tantes «flors de paper diàristic» del mateix Carner com romanen encara ignotes—, en una presa en consideració de fets històrics i sociològics fonamentals per entendre trets particulars de la creativitat carneriana —com ara el paper de la censura durant els anys de la Dictadura de Primo de Rivera (ps. 460-464)—; d'altra banda, la coordinada de caire eminentment tèdric-crític, resultant del maneig d'aquelles aportacions que millor permetin,²³ a propòsit d'una escriptura tan proteïforme com la de Carner, destriar-hi els límits no sem-

19. En aquest sentit, cal remarcar que la idea de l'home concebut com a «canya pensant», que Malé remet correctament a Pascal (p. 50), li venia molt possiblement a Riba també un cop més per mediació d'Ors, el qual l'havia citada i glossada a *Els joncs pensadors* (2-I-1918), és a dir, a la primera glosa de la sèrie monogràfica que portaria per títol *La Vall de Josafat*; cal fer notar, així mateix, que l'escoli ribià on apareix aquesta mostra d'intertextualitat no és, com indica Malé probablement per *lapsus calami*, "Exili" de Ferran Soldevila (3-V-1918), sinó *Al marge d'una versió de Dehmel* (13-IX-1918).

20. (Barcelona, Quaderns Crema, 1996).

21. (Barcelona i Montserrat, Curial i Publicacions de l'Abadia, 1992).

22. Cal advertir que, per un *lapsus nominis*, les cartes editades per Segimon Serrallonga entre Carner i Marià Manent apareixen atribuïdes sempre (ps. 260, 263, 293, 345) al seu fill Albert Manent.

23. La formació preferentment anglosaxona d'Ortín fa que se serveixi de bibliografia provinent sobretot d'aquest àmbit lingüístico-cultural, cosa en principi del tot plausible atesa la importància innegable de la crítica en llengua anglesa; no cal arribar tanmateix a l'extrem de descobrir-hi allò que ja van tipificar els grecs: l'expressió *twist in the tale*, de què es fa paga l'autor (p. 402), emprada per designar aquell recurs final sorprenent que obliga a la relectura i la reinterpretació del text on apareix, rebia ja en la retòrica clàssica el nom de «catàfora». *Nilhil novum sub sole*.

pre precisos entre prosa referencial i prosa literària i, pel que fa a aquesta última, caracteritzar-hi els diferents gèneres que tan sovint s'hi entrecavalquen (apunt costumista, assaig, article periodístic, etc.).

El camp d'aplicació d'aquest desplegament analític-conceptual és llavors el de la trajectòria seguida pel Carner prosista en el context històric de la Catalunya de les tres primeres dècades de segle: la idealització de la Bellesa i de l'Art visible en les provatures inicials, l'acceptació mig horaciana mig franciscana dels límits humans present ja a *L'idil·li dels nyanyos* i que destaca després sobretot a *Les Bonhomies*, concebudes també com a ampliació de possibilitats de la llengua, l'exercici estilístic de *La malvestat d'Oriana* a la recerca d'una recuperació del passat nacional i de la recreació d'una mitologia pròpia, el realisme «humanitzat» amb empelts de costumisme de tema barceloní detectable a *Les planetes del verдум*, l'humorisme i la comicitat prodigats a *La creació d'Eva*, que desembocarien ja en la ironia programàtica de *Tres estels i un ròssec*, són tots ells un conjunt de trets definitoris d'una evolució estètic-literària individual que, com bé s'afanya a subratllar Ortín, transcorre inseparablement de bracet amb algunes de les grans opcions ideològico-culturals de la societat catalana de l'època: la reacció antipositivista i antimaterialista, la confiança en la capacitat de transformació social de la literatura, l'entroncament del present amb una tradició històrico-cultural que es donava per interrompuda, la necessitat de professionalització de l'escriptor, vist com a peça clau en el procés de conformació d'una llengua literària apta per a tota mena de registres, la resistència contra les arbitriïtats del règim dictatorial.

És aquest tot ell un estudi modèlic pel que té de mesuradament ponderat, de no voler estirar més el braç de les interpretacions que la màniga de les realitats que, ara per ara, hem de —i podem— saber sobre el Carner narrador i prosista amatent a servir-se d'imatges per a parlar a la imaginació del lector i, doncs, per a sensibilitzar-lo més que no faria si operés només amb pensaments (ps. 37, 39, 47, 304, 339).

És alhora també una aportació esperançadora amb vista a la desitjable edició crítica de tota aquesta prosa literària, així com, en una fase posterior, d'aquella altra —si no en la seva inabastable totalitat, sí almenys en una selecció significativa— escrita igualment per Carner, sovint des de l'anonimat, en la qual, ja bé fos com a editorialista de «La Veu de Catalunya», o bé com a articulista de publicacions diverses, s'acollia més al *logos* que no pas al *mythos*, és a dir, al concepte abans que a la imatge, per tal de propagar el mateix ideari cívico-polític i assegurar-se alhora uns ingressos que difícilment podien pervenir-li de la seva activitat com a literat pur.

La sospesada equanimitat del plantejament expositiu d'Ortín s'aprecia també en el tracte que atorga al Noucentisme; no en fa cap llit de Procut en el qual encabir reductivament l'obra i la biografia de Carner, ans al contrari, matisa la relació d'aquest amb qui en fou el verbalitzador indiscutible des de les pàgines del *Glosari* (p. 18), n'assenyala el deute envers Prat i el seu projecte d'una cultura integral per a Catalunya (ibídem), i molt encertadament precisa que «en referir-

s'hi, l'historiador de la literatura ha de recórrer al terme *noucentisme* en minúscula, renunciant a la pretensió idealista i orsiana de convertir-lo en categoria històrica. I no pot aplicar-lo a la seva prosa sinó amb un valor qualificatiu, no substantiu ni definitori, que en tingui també en compte l'evolució ideològica (cap a posicions republicanismes i d'esquerra) i la varietat formal» (ibídem).

Tota una declaració amb valor metodològic que ajuda a establir la correcta interrelació entre un creador de primera magnitud i el moviment del qual sorgeix i al qual afaïçona, però dins el qual no pot ser subsumit en cap cas de manera exclusiva.

Un dels tòpics més assentats sobre la literatura del Noucentisme —inapel·lablement cert, d'altra banda, com tot bon tòpic— és el de la rígida jerarquització a què sotmet els diferents gèneres, amb una prevalença absoluta a favor de la poesia. Doncs bé, tot i la preeminència atorgada a aquesta en el dispositiu programàtic del moviment i el superàvit que s'observa en la pràctica del seu conreu, ha calgut tanmateix esperar fins enguany perquè una excel·lent monografia, amb recull de poemes inclòs, posés a l'abast del públic no especialitzat els mitjans per accedir a la lectura i a la comprensió d'aquest material tan mitificat com majoritàriament espars i poc conegut.

Set anys després que Jordi Castellanos publicés la seva no menys útil *Antologia de la poesia modernista*, Jaume Aulet treu per fi, a la mateixa col·lecció «El Garbell» de les Edicions 62, destinada malauradament, segons sembla, a ser closa amb aquest número 50, la seva *Antologia de la poesia noucentista*.

És quan cal fer una tria justificada de textos d'altri, més que no pas quan allò de què es tracta és d'elaborar el propi discurs, que resulta imprescindible una conceptualització prèvia del context on s'inscriu el material a seleccionar. La que fa Aulet és rigorosament històrica; el Noucentisme hi és vist no com un corrent estètic sinó com un moviment força més complex; la poesia que se'n deriva és consegüentment aquella que respon «a les necessitats d'un model cultural promogut per un sector social determinat —el de la burgesia catalanista—, model que només té sentit mentre aquest sector fa valer la seva hegemonia política» (p. 9).

D'acord amb aquest plantejament, Aulet procedeix a distingir fins a set etapes successives i respectivament diferenciades dins la producció lírica del Noucentisme, segons algunes de les inflexions que s'observen en aquesta al compàs dels mateixos canvis que experimenta la societat catalana i la seva classe llavors hegemònica al llarg de les primeres dècades de segle. Això fa que un dels mèrits sobreafegits de l'aportació d'Aulet sigui el de contribuir a la superació del Noucentisme concebut com un bloc monolític en el temps, idèntic tant en el seu començament com en el seu acabament (i siguin els que siguin els límits cronològics que atribuïm a l'un i a l'altre). Com tot moviment dinàmic, doncs, presenta diferències notables entre les seves formulacions de l'època de la Solidaritat Catalana i les de la crisi subsegüent al final de la Gran Guerra, entre l'apoteosi del 1914 amb la fundació de la Mancomunitat i l'esqueixament intern en vèlgies del cop d'estat primoriverista.

La tasca d'Aulet ha consistit llavors a rastrejar el reflex d'aquests canvis històrics en un terreny sempre tan eteri i sublimat com ara el de les concrecions líriques que, d'una o altra manera, combreguen al llarg d'aquest període amb els grans supòsits de la poètica noucentista. El que hi trobem, en conseqüència, és l'anàlisi del pas gradual del parnassianisme i del simbolisme inicials cap al postsimbolisme ulterior, o dit altrament, del trànsit d'un classicisme domesticat i d'una quotidianitat idealitzada en un món harmònic en què l'amor és una ficció irreal, cap a una immersió progressiva dins una realitat més moralitzada que no pas idealitzada i en la qual l'individualisme i la intel·lectualització propicien cada cop més la reflexió estètica de fons sobre la creació poètica i la mateixa condició del poeta. La trajectòria que va, en definitiva, de l'entusiasme pletòric d'un moment fundacional a la perplexitat d'una descomposició del projecte polític-cultural originari.

Pel que fa a l'antologia pròpiament dita, cal dir que és coherent amb l'estudi que la precedeix (de la mateixa manera que aquest no és sinó el resultat de la lectura del material susdit partint de les premisses conceptuals assenyalades) i que, en un conjunt, esdevé sobradament representativa de l'esplet poètic noucentista; per això, més que no pas discutir-hi la inclusió de cap autor o la selecció de tal o tal altre poema, caldria com a molt apuntar la pertinència d'haver-hi donat igualment cabuda a un poeta com Jaume Agelet i Garriga, en el primer llibre del qual, *Domassos al sol* (1924), no hauria estat difícil espigolar-hi algun poema adient amb el penúltim apartat de l'antologia; ¿algun potser també del Trinitat Catasús de *Poemes del temps* (1919) o de *Vendimiari* (1921)?; altrament, i en relació amb Riba, potser no hauria estat de més acollir-hi, del I llibre de les *Estances*, el poema 24 («Hem estat com la gent nada a la riba erma...»), el qual, per la data en què és escrit (el 18-V-1917), i pel fet d'anticipar allò que anys més tard el mateix Riba anomenaria poesia de «sentiments unànimes», hauria pogut bé figurar en l'apartat antepenúltim.

Conseqüent amb la metodologia historicista adoptada, Aulet es decanta, com a editor filològic, pel criteri notarial i no per l'esteticista i, doncs, extreu els poemes antologats de les primeres edicions dels llibres respectius, tot prescindint de les variants posteriors —especialment nombroses i substancials, com és sabut, en el cas d'un Carner. També són pertinents els criteris emprats per a la fixació del text,²⁴ d'altra banda els habituals en aquests casos. Tot plegat, per tant, un vademècum impagable per a qui vulgui conèixer de prop en què consistia això de la poesia noucentista.

24. A remarcar, tanmateix, la confusió en què incorre en parlar de «normalització de l'ortografia» (p. 53) per comptes de «normativització de l'ortografia» o de qualsevol altra fórmula anàloga; altrament, i en virtut d'aquest mateix criteri, al sonet de Joan Arús *A Teresa, la Ben Plantada* (p. 117), hauria calgut substituir la grafia arcaïtzant i confusionària de *puig* (vv. 3 i 9), amb valor de conjunció, per la correcta de *puix*, i al poema de Pere Benavent *Celobert* (ps. 126-127), la de *sumts* (v. 9); i, encara, en el sonet de Josep Carner *Advertències del Priap d'una quinta d'araval* (p. 68), la convenció editora adoptada hauria permès tranquil·lament d'esmenar les formes concurrents *profundes* i *moribondes*, ambdues en rima, per les normatives corresponents, *profundes* i *moribundes*.

De tots els llibres aquí ressenyats, el de Xavier Pericay i Ferran Toutain sobre allò que ells anomenen *El malentès del noucentisme. Tradició i plagi a la prosa catalana moderna*²⁵ és l'únic que ha estat acollit amb això que ara és costum d'anomenar un ampli ressò mediàtic. En aquest esbombament poden haver-hi contribuït diverses causes, entre les quals un parell semblen ser les més directes. L'una és la d'un cert corporativisme, derivat de la vinculació més o menys ocasional dels autors, com a professionals de la llengua, amb mitjans de comunicació social diversos, tant escrits com audiovisuals.²⁶ L'altra és el fet de comptar en llur haver amb la publicació de la *Verinosa llengua*,²⁷ un llibret del qual els mateixos autors no s'estan de reconèixer a hores d'ara, per bé que amb una lítote força autoindulgent, que «tenia un punt pamfletari i buscava la provocació».²⁸

De la polèmica que ja en el seu moment va suscitar aquest pamflet, cabria remetre's al que hi digué, en una crítica intel·ligent i ponderadíssima, un corrector professional del prestigi d'Andreu Rossinyol, el qual, a propòsit del tal subproducte, apuntava ja «que a vegades fa(ci) tot l'efecte de veure traspuar les fòbies personals dels autors, embolcallades amb arguments de poc aguant».²⁹ Una observació, aquesta, que, deu anys després, continua essent aplicable, amb ben pocs *mutatis mutandis*, al nou llibre en què reincideixen Pericay i Toutain.

A *El malentès del noucentisme*, els autors, que en l'endemig ja s'han assabentat si més no de la importància de la tradició, per excés o per defecte, a l'hora d'escriure,³⁰ es dediquen a fer la crítica d'algunes convencions estilístiques certament artificioses —cosa, d'altra banda, ja prou sabuda i recusada d'ençà el mateix moment en què aquestes apareixen—, en fan un mínim resseguiment aproximatiu a propòsit de l'obra tant d'autors de primera fila —Ors, Carner, Riba— com d'altres de més subsidiaris per bé que no menys dignes —Jordana, Trabal, Esclasans—, i les contraposen a unes opcions altres, més amatents a la col·loquialitat i a la migrada tradició anterior a la «inventada» pels noucentistes, de les quals forneixen també exemples representatius manlevats de l'obra de Carles Soldevila i de Josep Pla, així com, més endavant, de la de Joan Sales i de Mercè Rodoreda. El balanç que se'n fa, de tot plegat, és que el Noucentisme, que els nostres autors no dubten

25. (Barcelona, Edicions Proa, 1996).

26. Xavier Pericay, per exemple, va ser el màxim responsable d'*Un model de llengua pels mitjans de comunicació* (Barcelona, Empúries, 1987), el llibre d'estil del ja tristament desaparegut «Diari de Barcelona», en el qual, per cert, com a il·lustració de la categoria intel·lectual que el distingia, brillaven les faltes d'ortografia (ps. 34, 52) i les contradiccions entre el que es recomanava en la teoria i el que es duia a terme en la pràctica (a la p. 73 s'advertia en contra de l'ús abusiu del terme *filosofia* en expressions del tipus «la filosofia del decret» —és a dir, en contra d'aquest insidiosis anglicisme semàntic— i s'aconsellava com a solució la fórmula «l'esperit del decret», però a la p. 9, en el pròleg, signat pel mateix Xavier Pericay, es podia llegir «la filosofia de la nova etapa del diari» (!)).

27. (Barcelona, Empúries, 1986).

28. Entrevista amb Xavier Pericay i Ferran Toutain signada per Pere Tió, «Avui» (29-I-1997).

29. *De llengua i de llenguts*, «El País» (20-VII-1986).

30. Ara almenys ja no invoquen com a autoritat, com feien a *Verinosa llengua* (p. 67), aquell il·lús del Juan de Valdés —el germà ximple, a diferència del gran Alfonso— i la seva enganyosa pretensió que «sin afetación ninguna escribo como hablo».

a equiparar amb la guerra civil —en una comparació, val a dir, que, mal que els pesi, té més de *naïf* que no pas d'escandalosa (ps. 11-13)—, hauria estroncat, com va fer aquesta, la tradició literària immediatament anterior, tot potenciant uns models lingüístico-literaris entre anacrònics i eburnis, els quals, sempre segons els autors, s'haurien perpetuat en forma de plagi a càrrec dels epígons del Noucentisme per causa «de la comunió catalanista que sostenia la literatura del país com a únic factor de cohesió —mal endèmic que al llarg del segle ha coartat i continua coartant les millors voluntats—» (p. 189).

De tota aquesta argumentació, el que més en sorprèn —i deixant a banda qualsevol anàlisi a la menuda que hom pogués estar temptat de fer-ne— és el mecanicisme groller d'una visió que redueix el Noucentisme a una mera opció de caire exclusivament lingüístico-literari; d'aquest, n'ignoren, deliberadament o per crasa inòpia intel·lectual, la dimensió que revestia de projecte de reforma global de la societat catalana sota l'ègida d'una classe llavors dominant i d'acord prioritari amb els interessos d'aquesta; cosa que, en el cas que ens ocupa, significa menystenir, tal i com fan Pericay i Toutain, i per posar només un exemple, el paper que estava cridat a tenir l'aparell escolar, en tots els nivells de l'ensenyament, a l'hora de funcionalitzar les solucions lingüístiques adoptades des de la Secció Filològica de l'Institut, amb Fabra al capdavant, i abonades pel grup d'escriptors pròpiament noucentistes. El fracàs en conjunt del Noucentisme, en relació amb l'aspecte que aquí ens n'interessa, no està llavors en l'adopció d'unes formes gramaticals i estilístiques que fossin intrínsecament inviàbles *per se*, sinó en la incapacitat política d'aconseguir per aquells anys, al marge de les tan brillants com escasses excepcions de rigor, una presència majoritària de la llengua catalana arreu de la xarxa docent del país, de manera que hagués estat possible de salvar el buit entre la llengua parlada, domèstica i col·loquial, i els registres elevats propis de la llengua culta —els que amb tant d'esforç s'afanyava a restaurar o, certament, a inventar de nou, si calia, la *intelligència* noucentista.

Ara, justament aquesta possibilitat, la d'una proposta de llengua estàndard —que en diríem ara— o literària —que en deien llavors— no ajustant-se servilment a les manifestacions més deturpades de la llengua parlada —o «viva», com se n'agradava de dir Maragall i, a la seva saga, *tutti quanti* fins a Pericay i Toutain—, sinó incidint per contra en els usos orals i familiars de la llengua habitual fins a cohesionar-la per la via de l'exigència amb les solucions diasistemàticament integradores de la llengua culta, és precisament la que no estan en cap cas disposats a admetre els nostres autors.³¹

Per això és que l'única referència en tot el llibre a «la llengua de l'escola» sigui per a plànyer-se que «la provatura ribiana» en l'àmbit de la literatura infantil hi

31. Ben al contrari, doncs, del que preconitzava Fabra, el qual, en la *Conversa Filològica* núm. 259 de l'edició crítica a cura de Joaquim RAFEL i FONTANALS (Barcelona, Edhasa, 1984), vol. II, p. 257 (originàriament apareguda a «La Publicitat» el 8-XI-1922), sobre la qüestió de «Pendre o prendre?», després de raonar la conveniència com a forma escrita de *prendre*, independentment de la pronúncia més habitual en *pendre*, es demanava «¿i si un dia, reaccionant l'ortografia sobre la pronúncia, arribés que pronunciéssim *prendre?*», per acabar conclouent: «i bé, diríem *prendre*, i no hi hauríem pas perdut res».

«va fer forat» (p. 112), i que mostrin escàndol pel fet que «arribés un moment que els mateixos interessats [Pla, Sagarra, Llor, Soldevila] ja produïssin de primera mà els indefectibles arcaïsmes» (p. 182).³²

Aquesta contumàcia a no voler entendre el Noucentisme en la seva complexa totalitat, ans més aviat com la consagració d'una mera «ortopèdia estilística» (p. 134) és, també, la que els duu, posem per cas, a amollar amb tot l'aplom l'afirmació que Llorenç Villalonga «no rep cap mena d'influència del noucentisme» (p. 190), quan, en realitat, tot lector mínimament coneixedor de l'obra del Lampedusa mallorquí sap de sempre que aquest, tret de l'actitud davant la llengua, traspuava Noucentisme per tots els porus de la seva formació intel·lectual;³³ i per la mateixa obstinació a mirar-se el moviment com una simple secreció de lletraferits i de poetes llepafilosos és que s'equivoquen també quan pretenen explicar que «si el model noucentista s'ha mantingut vigent al llarg dels anys [...] és perquè l'activa implicació dels seus impulsors en la normativització de la llengua defineix una doble ortodòxia, la gramatical i l'estilística, que des del primer moment apareix com una unitat indestriable» (p. 92), és a dir, quan confonen la impotència col·lectiva de no haver pogut convertir en pràctica operativa de la llengua de comunicació general les propostes emanades de l'activitat filològica i literària del Noucentisme, amb la suposada vigència d'una ortodòxia absolutament mancada de base social i que, si malvisqué durant anys i panys, no va ser perquè «la reforma de la llengua» prestés «al model noucentista una legitimitat permanent» (ibídem), sinó perquè precisament la fallida d'aquest model havia estroncat la possibilitat que hi sorgís una alternativa plausible.

Tanmateix, el més divertit d'aquesta desconexió radical de què fan gala Pericay i Toutain a propòsit del Noucentisme és que, com tantes vegades en què hom es rabeja des de la insipiència amb un tema qualsevol, acaben repetint, a la insabuda, i en la versió del negatiu fotogràfic, alguns dels mateixos trets característics que ells tant retreuen als pobres noucentistes.

Inculpen el moviment —i, de retruc abusiu, el país tot sencer—, en relació amb l'ús literari de llengua, de «pèrdua» del «sentit de la realitat» (ps. 181, 264-265); però ells, tan «realistes», despleguen a propòsit del català i d'algunes de les seves opcions estilístiques una anàlisi estrictament endògena, al marge de qualsevol consideració sobre la subordinació secular a què es troba sotmesa aquesta llengua davant l'espanyol i sobre les influències tan inevitables com indesitjables

32. El mateix Toutain il·lustra amb una sucosa anècdota personal aquesta negativa frontal, per part d'ell i del seu col·lega Pericay, a tolerar qualsevol permeabilitat de la llengua parlada envers l'escripta quan, en el text de l'entrevista que va fer-li el seu coreligionari Ivan Tubau, al llibre *El català que ara es parla. Llengua i periodisme a la ràdio i la televisió* (Barcelona, Empúries, 1990), ps. 171-184, s'autoenxampa, confús, en un moment donat de la conversa, pronunciant un «jo», per comptes de la forma dialectal barcelonina «io», i s'afanya tot seguit a «corregir-se» i a excusar-se (*op. cit.*, p. 182).

33. Recentment ens ho ha recordat, tot raonant-ho documentalment, Manuela ALCOVER, a *Llorenç Villalonga i les Belles Arts. Un ideari estètic noucentista* (Palma de Mallorca, Edicions Documenta Balear, 1996). Cal reconèixer, tanmateix, que la història literària i els seus requisits no són el fort dels nostres autors; basta comprovar-ho en l'embolic que es fan quant a la data de naixença dels diversos autors citats al començament de la p. 159.

que per a ella se'n deriven; així, el que no és sinó un procés glotofàgic incessant —i que eventualment pot haver generat, ben cert, a tall de resposta reflexa, tendències improcedents, com ara la ja impugnada per Fabra dels anomenats «descastellanitzants a ultrança» i «arcaïtzants exagerats»,³⁴ o la d'algun literat pompos més amatent del compte al gal·licisme o a l'hipercultisme—, rep, en una única referència al llarg de tot el llibre, el beatífic nom de «cohabitació» entre totes dues llengües (p. 27); veritablement, ni el franquisme no havia aconseguit mai cotes tan altes de sublimitat eufemística!

Com que saben anglès i en coneixen la literatura, es complauen en la següent comparació: «Carner impulsa la renovació de la prosa a la Catalunya del XX, tal com ho fa Johnson a l'Anglaterra del XVIII; però els seguidors de Carner, a diferència dels de Johnson, es fixen més en les paraules que en l'equilibri rítmic dels paràgrafs» (273); a la qual afirmació, plena de sentit en abstracte i sempre que hom la sostregui del flux d'aquesta vulgaritat que anomenem història, només cabria afegir-hi el petit detall que els continuadors de Johnson van convertir llur país en la primera potència mundial, mentre que els de Carner van assistir a la fagocitació del llur per un estat tan primari com hostil; o dit altrament, si en el marc del moviment noucentista i del seu epigonisme prosperen en excés alguns convencionalismes artificiosos, i si hi ha dilettants més prestos a captar l'epidermis lèxica del llenguatge que no pas la pregonesa de la seva prosòdia, és sobretot perquè la interposició exercida per la llengua dominadora impedeix de contrastar els usos literaris o simplement estàndards de la llengua amb la realitat —de la qual forma part en primera instància la llengua oral—, i vicerversa, amb la qual cosa augmenta en gran manera, cert, el risc del retoricisme vacu i del desconeixement dels recursos genuïns de la pròpia llengua. Al que no s'hi val, però, és a blasmar l'idealisme lingüístic ingenu que sovint traeixen els noucentistes des de l'idealisme lingüístic interessat que demostren Pericay i Toutain.

Aquests, d'altra banda, es drecen com a censors no menys severs del que ho eren, segons ells, els qui, en anys difícils, vetllaven per l'aplicació de «la cotilla de la llengua normativa» (p. 211); basant-se en l'autoritat de Joan Sales (no tot llur mestratge ha de procedir directament d'en Pitarrà!), que es vantava d'escriure només paraules que també digués parlant (ibídem),³⁵ es dediquen a estigmatitzar mots com ara *tantost* (ps. 119, 176, 206), *abellir* (p. 171),³⁶ *testa* (ibídem) o *desdejunar-se* (ibídem), dels quals l'únic lloc del domini lingüístic on sí que hi ha l'absoluta constància que ja han deixat d'existir-hi fa temps és l'únic probablement conegut i sovintejat pels nostres autors, ço és, la *zona nacional* de la ciutat de Barcelona.

34. Vegeu el seu discurs presidencial a l'Ateneu Barcelonès en la sessió inaugural del curs acadèmic de 1924-25, reproduït a *El català literari* (Barcelona, Editorial Barcino, 1932), ps. 85-115, i més en esp. les ps. 107-110.

35. Llàstima tanmateix que Sales no es fixés igualment com parlava el seu amic Màrius Torres i, com ell, la resta tota de catalans, excepció feta dels orientals i dels centrals; s'hauria adonat llavors que *enguany* és una paraula vivíssima i no, com pretén ell amb cras i confusionari error, «una paraula molt catalanesca que només s'usa en ocasió dels premis literaris» (p. 14).

36. Sobre aquest mot, vegeu les subtils apreciacions que en fa Joan Bastardas en el seu recent, i apassionant, llibre *Diàlegs sobre la meravellosa història dels nostres mots* (Barcelona, Edicions 62, 1996), ps. 34 i 45.

En realitat, com ja observava sagaçment Andreu Rossinyol en la crítica citada més amunt a l'entorn del pamflet amb què van estrenar-se Pericay i Toutain, és «paradoxal que els mateixos que exigeixen un model de *langue* (normativa, és clar) més permissiu, de vegades semblin cedir a la temptació de constrènyer la llibertat individual en l'àmbit de la *parole*». Però és que no hi ha com pretendre que un mot, per viu que sigui en segons quines contrades, és una «solució arcaica» (p. 119), per a barrar-li'n el pas a la llengua dels mitjans de comunicació i, des de la seva absència en aquests, proscriure'n l'ús fins a desarrelar-lo per complet de qualsevol registre. El procediment, és clar, és anàleg a l'emprat pel Noucentisme; només que aquest operava així amb els termes preferentment espuris, és a dir, els introduïts per causa de la interferència exercida per l'espanyol, mentre que els nostres inquisidors actuals, *progres* com són i, per tant, immunes al que ells anomenen «l'ortodòxia ideològica del catalanisme» (p. 116), ho fan amb tots aquells de genuïns que no tenen un equivalent simètric i automàtic en la llengua dominadora.

Aquests del·ladors implacables de tot allò que, a llur parer, «noucentisteja»,³⁷ no paren altrament de denunciar, conseqüents, el que ells qualifiquen de «tics» del Noucentisme,³⁸ i s'hi abonen amb tanta pertinàcia que n'acaben fent també un tic; però a banda aquest, és evident que no dubten a correspondre als de marxamo més o menys noucentista amb altres d'inequívocament verinosets; per tant, fan surar el *barco* (p. 163), practiquen sistemàticament la reducció aberrant de *per a* en *per* (ps. 18, 47, 97, 132, 163, 222, 224, 280), no es donen per assabentats que la grafia correcta —per pura gramàtica històrica i perquè així figura al recent Diccionari normatiu de l'IEC— és *rerefons* i no pas *rerafons* (p. 161), s'entesten a utilitzar com a transitiu un verb —*ressaltar* (p. 131)— que mai no ha tingut aquest valor, i, com no podia faltar, amaneixen el discurs amb un castellanisme pintoresc, *estertor* (p. 112), no recollit en cap diccionari amb pretensions d'establir una norma, ni en cap del segle XIX, segons indica Coromines, com igualment tampoc en el tingut per la Bíblia lexicogràfica dels *light*, el *Diccionari manual* publicat per Edhasa el 1983; és el mateix Coromines, però, qui ens dona la clau del perquè d'aquest mot insòlit en ploma dels nostres autors, tan partidaris de l'estil pla, ells: al seu *Diccionari etimològic*, s.v. *estertit*, n'addueix Coromines com a derivat del llatí *stertor* el terme en qüestió, del qual adverteix que «no és recomanable usar-lo gaire, quan tenim en català sinònims més naturals, expressius i genuïns, com *ranera*»; és clar que a continuació afegeix, com a atenuant, que «no és il·legítim de servir-se'n en contextos molt emfàtics com el de les *Horacianes* de Costa»; i ara sí que s'entén tot: no era Costa i Llobera un dels autors emblemàtics per a la plèiade noucentista?; doncs, vés per on, qui a hores d'ara ha acabat plagiant-ne recursos grandiloqüents han estat aquests apologetes de l'espontaneïtat i de la col·loquialitat lingüístiques a ultrança; sempre, òbviament, que no estiguem

37. Demem aquest neologisme a la facúndia dels autors (p. 187); no havien pas de ser menys que qui es va empecar originàriament el terme per a designar tot el moviment!

38. «Inevitables tics noucentistes» (p. 263), «clixés noucentistes» (p. 271), «tots els tics del llenguatge noucentista» (p. 277), «tics noucentistes tradicionals» (p. 289).

disposats a convenir que la llengua que en realitat plagien és la que es parla Cinca enllà...

Ignorants de la història, menyspreadors de la sociolingüística, tornaveus *demodés* d'una certa doxografia planiana, Pericay i Toutain s'han aplicat amb zel de mes-tretites reconvertit a donar-nos llur visió del Noucentisme, però per comptes d'enjudiciar-lo des d'una òptica radicalment diferent i, sobretot, distanciada en relació amb l'objecte d'estudi, s'han limitat a reproduir-ne, tres quarts de segle després, les mateixes cebes, per bé que en sentit simètricament invers, en una mena de baratament d'essencialismes de signe contrari. La borrosa fotocòpia resultant no paga ni de molt l'esforç que ben segur que han esmerçat en l'empresa.

L'equilibrat artefacte que ha confegit Vicente Cacho Viu amb la seva *Revisión de Eugenio D'Ors (1902-1930)*³⁹ és tan original com alhora singular. Original pel fet de giravoltar a l'entorn d'un aplec de 109 documents epistolars rigorosament inèdits de l'autor del *Glosari*, datats entre el 1904 i el 1930 i exhumats de diferents arxius. Singular perquè, en comptes d'estudiar-los, segons és freqüent en aquests casos, d'una manera aïllada com si d'un producte autònom es tractés que vindria a afegir-se per superposició al conjunt del corpus orsià, Cacho Viu sap restituir-los al primigeni flux biogràfic i professional de qui n'és l'autor, tot projectant així sobre aquest la inesperada llum d'uns papers que mai no van ser escrits pensant en altre públic que el destinatari respectiu.

Els documents són presentats en ordenació cronològica i correlativament numerats, per bé que a peu de carta s'indica també la numeració corresponent acordada amb el nombre de missives publicades per a cada receptor; l'anotació hi és succintament referida als aspectes més imprescindibles; els criteris d'edició emprats, tot i que no siguin explicitats enlloc, resulta evident que són els habituals per a aquesta mena de textos, amb alguna convenció tanmateix poc precisa.⁴⁰

Aquest extens ventall epistolar abasta des de la carta d'un jove Ors estudiant de doctorat al Madrid de començaments de segle —que s'adreça a la figura del seu cosí Antoni Rubió i Lluch per fer-li confiança d'impressions personals a l'entorn de circumstàncies viscudes i de coneixences fetes amb motiu de la seva estada a la capital de l'estat—, fins a les dues que l'Ors ja del tot espanyolitzat del 1930 escriu a la seva amiga i admiradora Adelia Morea de Acevedo —tot espla-

39. Publicada enguany a Barcelona en una bella coedició de Quaderns Crema i Amigos de la Residencia de Estudiantes.

40. Al doc. 62, p. 269, s'utilitzen escaientment els claudàtors per a restituir un mot omès possiblement per lapsus en el text (val a dir que, en aquest cas concret, també fóra viable una lectura consistent no a introduir [*de*] sinó a entendre *dit* en lloc de *dir*); però al doc. 109, p. 364, la representació del cas contrari, és a dir, la supressió d'un mot escrit de més, segurament que també per lapsus, no es fa segons és comú mitjançant la inclusió del tal mot dins uns parèntesis angulars, sinó amb un procediment que es pot prestar a equívoc perquè tipogràficament el mot a sotmetre a deleció no ressaltava d'aquell de què se serveix l'editor per advertir-ho; a la p. següent, d'altra banda, no queda prou clar que la frase entre claudàtors contradigui en boca de l'editor la frase anterior de l'autor en el text, en un passatge on hauria estat millor recórrer a una nota explicativa a peu de pàgina.

iant-s'hi en filies i fòbies amb el pretext de l'enterrament de Gabriel Miró o assabentant-la en un to no menys magistral que amical d'obres que té en curs de publicació o d'elaboració i també en projecte—; en l'endemig, cartes més o menys circumstancials, però sempre proveïdes d'interès per una raó o altra, a personatges com Francisco Giner de los Ríos, Manuel B. Cossío, Ramón Pérez de Ayala; fins les de caràcter exclusivament familiar, enviades a la seva muller, Maria Pérez-Peix, en el transcurs del viatge a Itàlia per participar en el Congrés de Filosofia celebrat a Bolonya l'abril del 1911, poden contribuir, des de l'espontaneïtat de la comunicació conjugal (doc. 49), a testimoniar el fort impacte experimentat per Ors davant la contemplació in situ de les ruïnes de la Roma imperial i la subsegüent refermança, com bé apunta Cacho Viu, de la seva «*convicción sobre la centralidad de la herencia clásica en el futuro modelo de vida europeo*» (ps. 69-70); encara, entre les que tenien per destinatari Prat de la Riba, al costat de les més convencionals, destaquen les que giren al voltant de l'episodi de les seves fracassades oposicions a la càtedra de psicologia de la Universitat de Barcelona, demanant-li primer recomanacions davant els membres del Tribunal (docs. 69 i 70), fent-li després report del desenllaç advers i dels actes de desgreuqe que li ofereixen de Madrid mateix estant (doc. 72), presentant-li a l'últim —en una incidència fins ara del tot desconeguda— una dimissió categòrica del seu càrrec de col·laborador habitual de «La Veu de Catalunya» (docs. 76 i 77), dolgut pel comportament del rotariu en l'afer de les seves oposicions, i la qual no va prosperar perquè Prat deuria posar en joc tot el seu *savoir-faire* per impedir que l'autor del *Glosari* se n'anés amb la seva llampant columna a una altra banda.

Ara: sens dubte el bloc central de l'epistolari és el conformat, en extensió i en significació, per les cartes a Maragall i a Unamuno, també més subsidiàriament a Ortega. Pel que fa a les adreçades als dos primers, podríem dir que constitueixen el revers complementari, des de la privacitat més cordial, de la discrepància pública que ja de bon antuvi hi mantingué Ors. La fórmula encunyada per aquest mateix a propòsit d'Unamuno, i igualment extensible a Maragall, de «*acatamiento al magisterio*» i «*divergencia ideológica*» (doc. 88, p. 321), és la que millor definiria la peculiar relació entre Ors i els dos grans prohoms intel·lectuals de la generació anterior. Aquell, doncs, podia amb total sinceritat encapçalar les cartes amb un «Estimat Padrí» (Maragall li havia estat padrí de boda) o, en el cas d'Unamuno, amb un «*Mon cher Maître*», i entrar-hi eventualment en una discussió que sovint no feia sinó precedir o prosseguir les que hi sostenia en públic.

Cal indicar, en aquest sentit, i amb referència a Maragall, que el moll de la carta que li escriu amb data 22-VI-1906 (doc. 7) és la versió en privat, i sense gens d'atenuants, de la glosa que, set dies després, apareixeria a «La Veu» amb el títol d'«*Enllà*» i *la generació noucentista*, contenint una crítica programàtica del llibre de poemes recentment publicat pel teòric de la «paraula viva». O subratllar el començament que li etziba a la carta de 14-VII-1909 (doc. 23), en una dissensió que no pot ser en la seva brevetat més il·lustrativa de l'antagonisme de valors entre l'un i l'altre i de com Ors maldava per convertir-se en el pol antitètic al representat a Catalunya per Maragall.

Amb referència a Unamuno, a qui ja en la segona carta que li envia li contraposa un «*Anti-Unamuno*» de qui ell fóra el «*Bautista*» (doc. 25), les declaracions explícites de desacord se succeeixen de manera més o menys continuada (a partir de la tercera carta és freqüent que, ja no prou satisfet amb la condició de «Baptista», signi directament «*el Anti-Unamuno*»), fins arribar a una oposició diametral en l'avaluació i en l'actitud respectivament adoptades davant l'esclat de la Gran Guerra l'agost del 1914; això és evident ja en la carta que li escriu entre el 4 i el 13 d'octubre d'aquell any (doc. 86), que té la seva continuïtat pública en la glosa LXI de les Lletres a Tina (13-XI-1914) i, a propòsit d'una al·lusió en la carta de 16-XII-1914 (doc. 88) —com en aquest cas observa també Cacho Viu en nota—, en les Lletres a Tina LXXX (10-XII-1914) i LXXXI (11-XII-1914).⁴¹

Altrament, la publicació d'aquest epistolari amb Maragall permet de conèixer la versió d'Ors (docs. 10 i 11) sobre l'aventura juvenil a París d'Agustí Calvet, el futur Gaziél, en què sense ni de molt imaginar-s'ho van veure's involucrats tots dos corresponents, i que el seu protagonista rememoraria anys a venir en el llibre de memòries *Tots els camins duen a Roma*;⁴² fa també possible la lectura global del text en què Ors es declara a Maragall «antigermanista» (doc. 33), i que fins ara només coneixiem fragmentàriament per la citació que n'havia fet Jaume Tur al seu llibre sobre *Maragall i Goethe*.⁴³

I la del mantingut amb Unamuno ens proporciona tot de noves clarícies sobre la recepció de *La Ben Plantada*, amb la petició que li cursà Ors d'una crítica en desgreuge per la de negativa que li havia fet un «*majaderillo*» a «La Lectura» (doc. 55), la diligència d'Unamuno a accedir-hi (doc. 56) i l'agraïment entusiasta que li manifestà Ors pels tres articles resultants sobre el particular (doc. 58); alhora, ens ajuda a saber més també sobre la reciprocitat solidària amb què li correspongué Ors quan Unamuno fou destituït com a rector de la Universitat de Salamanca, precisament per les seves opinions entorn del conflicte bèl·lic desfermat aquell estiu de l'any 14 (docs. 86-88).

La correspondència amb Ortega, força més reduïda, és, ben altrament, la història d'una aproximació per part d'Ors a un coetani «*con el que se atrevía justificadamente a medirse en talla mental*», segons apunta amb encert Cacho Viu (p. 120), però del qual tot l'en feia distant; les primeres cartes són immediatament posteriors a la desfeta d'Ors a les oposicions, en les quals Ortega fou l'únic membre del Tribunal a votar a favor d'ell (docs. 79 i 80); en segueixen quatre més (docs. 90-93) centrades sobretot en l'emparaulament de condicions per què havia de girar-se la col·laboració d'Ors al setmanari madrileny «Espanña», la qual no

41. Importa precisar, tanmateix, que és impropedent de qualificar, com fa Cacho Viu (126), l'actitud adoptada per Ors davant el conflicte europeu com de «*postura olímpicament pacifista*»; Ors, a desgrat dels retrets de germanofília que per això li plogueren, en cap moment no s'hi va declarar pacifista sinó neutral, segons es pot comprovar a la glosa XXV de les Lletres a Tina (15-IX-1914) i, més explícitament, a les gloses *Anàlisi* (3-VII-1915) i *La Edad Heroica IV* (21-VII-1916).

42. (Barcelona 1958); vegeu-ne en concret la quarta part, *Cercant llum i camí*, cap. XIII: *A la conquesta de París*, ps. 575-579 de l'edició dins *Obra catalana completa* (Barcelona, Editorial Selecta, 1970).

43. (Barcelona 1974), p. 22, n. 19.

perdurà tanmateix més enllà dels primers mesos; a l'últim, encara, tres de prou circumstancials a càrrec d'un Ors ja pervingut a Madrid i, doncs, en una situació ni de molt equiparable a la que hi gaudia Ortega; l'anècdota recollida per Cacho Viu en boca de la filla d'aquest sobre l'única avinentesa en què un Ors despitat reconeixia figurar indefectiblement sempre per davant d'Ortega (ps. 145-146) és indicativa de la desigual relació existent entre tots dos pensadors.

A la llum de tot aquest material, i sense perdre en cap moment de vista el context biogràfic i col·lectiu global de què forma part indestriable, Cacho Viu procedeix, amb encomiable claredat expositiva, i d'acord amb l'oportú títol adoptat de *revisión*, a fer una valoració de la peripècia vital i professional del personatge que, sense divergir substancialment d'allò que ja en sabem o n'intuíem, permet d'entreveure-la en uns nous clarobscur, amb trets adés més accentuats, adés més matisats.

La figura d'Ors en surt així força relativitzada. Sabem ara més en detall, doncs, de les seves dificultats per conciliar la consciència de missió pública de què sempre se sentí imbuït (ps. 22-24) amb la necessitat imperiosa de professionalitzar-se com a intel·lectual (ps. 38, 43, 84, 132-133).⁴⁴ Havem esment anguniós del desajust entre les seves formulacions programàtiques en l'àmbit de la política cultural i la incidència efectiva de les realitzacions en què aquelles es concretaren (ps. 87-90).⁴⁵ Prenem coneixement més circumstanciat que no teníem de les reticències, o fins del marcat refús, amb què fou acollida *La Ben Plantada* entre certs sectors del regionalisme conservador (ps. 74-77),⁴⁶ i ens trobem consegüentment damunt la taula altre cop amb l'interrogant sobre l'abast real de la irradiació del *Glosari* i de la influència que veritablement exercí o, si més no, de l'anuència que en realitat va atènyer (ps. 77-79).⁴⁷

44. Això explica el ressentiment que podia haver covat de manera més o menys latent envers Maragall, i que esclata en la carta a Unamuno (doc. 101) on li discuteix amb acritud la validesa d'adjectivar aquest d'home «*complet*», atès que, per la seva condició de rendista, Maragall mai no s'havia vist en el constrenyiment de guanyar-se la vida; un precedent èdit del raonament desplegat en aquesta carta, per bé que sense il·lustració personal, el trobem altrament a la glosa *Ètica* (24-VII-1915).

45. Les apreciacions de Cacho Viu en aquest sentit poden ser certes en termes absoluts, però no és tan clar que ho siguin també en termes relatius, ja que: quan abans o després de la Mancomunitat i fins a la Guerra Civil hi ha hagut en aquest país una planificació cultural tan coherent en teoria i acordada amb uns interessos reformistes tan clarament delimitats com l'esbossada per Ors?

46. Per cert: d'on treu Cacho Viu que Teresa la Ben Plantada acabi contraent matrimoni «*con un castellano*» (p. 71); enlloc de la versió primigènia apareguda a «*La Veu*», ni de les edicions en llibre posteriors, tampoc de la traducció espanyola a càrrec de Rafael Marquina, no hi consta res que permeti inferir la procedència del promès de la Ben Plantada, per la qual cosa cal suposar, mal que sigui per defecte, i en atenció al context on es desenvolupa l'obra, que es tracta igualment d'un català com ella. D'altra banda, el paper que hi és atorgat a Nando és més rellevant que no es pensa Cacho Viu (p. 72); aquest «brau pescador» és en l'àmbit del treball quotidià i, doncs, davant les masses productores, un model anàleg al que revesteix la Ben Plantada en el dels grans preceptes morals i davant les elits; l'exhortació a Nando perquè remi, obedient com un «matxo de sínia», prefigura els eslògans popularitzats anys més tard pel totalitarisme alemany sota la invocació de l'*Arbeit durch Freude* o, en una fórmula encara més sinistrament connotada, de l'*Arbeit macht frei*.

47. Per mostrar-se equitatiu en aquest aspecte, i a propòsit encara de *La Ben Plantada*, Cacho Viu hauria d'haver fet més que un simple esment de passada (p. 104) a l'acollida entusiasta que li prodigaren, per contra, altres lectors del *Glosari*.

Davant un balanç biogràfic-professional tan inequívocament minimista com aquest, la gran qüestió de fons que s'hi planteja és llavors la del grau d'implicació d'Ors amb les forces gestores de la Catalunya de les primeres dècades de segle. Cacho Viu ho té clar: «*Ors se hallaba en las antípodas de cualquier complicidad personal con la plutocracia barcelonesa, como tampoco iba en camino de convertirse en un intelectual orgánico que legitimara, desde cualquier postura ideológica, semejante prepotencia*» (p. 39); el seu «*ascendiente público*» hauria estat subratllat en excés (p. 25); el missatge que formulava «*apenas hallaría un eco simpático en los círculos catalanistas*», on «*desasistido de cualquier apoyo de grupo, y sin conseguir mientras residió en Barcelona independizarse económicamente de un ambiente político con el que no comulgaba del todo, su poder público estuvo siempre en precario*» (p. 76); en conseqüència, Cacho Viu n'extreu «*la absoluta falta de representatividad social*» d'Ors (p. 85).

Són aquestes unes afirmacions prou categòriques que, com les que es poguessin fer —i que en realitat ja s'han fet— en sentit oposat, topen amb el greu inconvenient de la inexistència d'un barem fiable per determinar amb exactitud la mesura de representativitat social d'un escriptor o per escatir en què consisteix pròpiament la interrelació entre la seva obra i les circumstàncies que en propicien primer la gestació i l'elaboració i després la subsegüent recepció.

Tot amb tot, i sense incórrer en la temptació —contra la qual adverteix oportunament Cacho Viu— de «*posibles explicaciones mecanicistas*» (p. 39), cal saber igualment defugir el risc de les explicacions excessivament individualitzants. O dit altrament i a propòsit del personatge que ens ocupa: Ors no era certament un intel·lectual amb carnet de partit, podríem discutir fins a quin punt era o no era un intel·lectual orgànic, i convindrem semblantment que, enmig d'aquell catalanisme d'al·luvió que es congriava cuita-corrents a l'entorn de la Lliga, ell hi detonava sovint per moltes i vàries raons; però no hauria de ser menys clar, tanmateix, que en cap cas no se'l pot considerar un *freelance*. La ideologia que traspuava per tots els seus porus el *Glosari* no és atribuïble en exclusiva a la circumstància laboral ni a l'enginy o a la facúndia del seu autor, sinó que s'inscriu de ple dins l'horitzó d'expectatives d'un grup emergent que, en un moment donat, s'escarrassa a presentar la seva reforma com a interclassista i aconsegueix, en part, d'involucrar-hi gent ben altra que la inicialment engatjada per òbvies raons de procedència social o d'interès material immediat.

En un determinat sentit, doncs, i per dir-ho parafrasant Hegel,⁴⁸ Ors, com tot gran escriptor, sí que reix a formular amb paraules l'anhel de la seva època, i sap dir-li a aquesta el que veritablement anhela i, tot fent-ho, li dóna sentiment i cos i realitat.

Una altra cosa de ben distinta, però, és que la classe prioritàriament destinatària del seu missatge estigués disposada, en situacions extremes, a fer-li cas, almenys pel que fa a seguir el model autoritari d'encuny primigèniament francès

48. A la *Philosophie des Rechts* (1821); citat per E.H.CARR, *What is History?* (1961), p. 72 de la traduc. esp. (1966).

que, de manera ben pionera, li havia brindat Ors. Així, en l'avinentsa del 1923 i del 1939 va quedar més que clar, i per dir-ho parafrasant ara el mateix Cacho Viu (p. 31), de quina teorització nacionalista va servir-se aquella burgesia, per via de l'exaltació autoritària, a l'hora d'aferrar-se al poder o de recobrar-lo, mal que fos al preu de la identitat col·lectiva que deia defensar. En qualsevol cas també llavors, tot i «*la escasa audiencia lograda por las prédicas autoritarias de d'Ors*» (p. 47), van coincidir aquest i aquella en el mateix bàndol. Un senyal inconfusible que ni la burgesia havia desatès tant el pensador ni aquest li havia fet tant de francirador només.

En relació amb el Noucentisme, Cacho Viu, en constatar com a referent de les formulacions d'aquest el «*primer estadio teórico de un fascismo europeo, desprovisto de nombre alguno genérico con anterioridad a la contienda mundial y ajeno a cualquier movimiento político definido*» (p. 102), no profereix cap despropòsit ni, tampoc, descobreix res d'inconegut o d'innominable. Només que ell, amb la base que li proporciona el rastreig del pensament d'Ors fins a les seves deus primigènies, pot enquadrar aquesta d'antuvi creació verbal de Xènius en el marc europeu coetani i referir-la, en definitiva, als corrents autoritaris, antiliberals i antidemòcrates, amants a l'exportació a l'àrea mediterrània d'un model coherent de desenvolupament, que es congriaven a l'entorn de la llavors incipient Action Française.

S'explica llavors per aquest motiu que Cacho Viu repregui la concepció del Noucentisme com a projecte generacional,⁴⁹ a tall de «*banderín de enganche, juvenil y vital, que rechazaba de plano cuantos males, compendiados en los usos sociales democráticos, habían comprometido en un pasado reciente el vigor colectivo de la nación*» (p. 103),⁵⁰ i també que, per esguard de l'embolcall estètic-moralista pregonat per Maurras i tota la resta, l'autor posi tot l'èmfasi analític, d'entre tots els mots clau que configuraven el polisèmic entrellat verbal del Noucentisme, en el de classicisme (ps. 48-73); és una tria no pas improcedent, però sí en part mancada, atès que la singularitat del Noucentisme, allò que li atorga una especificitat catalana en positiu i en negatiu independentment de les afinitats amb el context europeu, és precisament la rica significació generada, en la teoria i en la pràctica, al voltant del concepte d'arbitrarietat —i és també a propòsit del contingut semàntic d'aquest on millor es pot resseguir el desajustament entre els dictats orsians i les disponibilitats operatives de la Catalunya de l'època.

Sigui com sigui, el llibre de Cacho Viu és una aportació important d'un dels —malauradament— pocs espanyols que coneixen i estimen Catalunya, no tan sols en cercles íntims, i que té com a tal molt a ensenyar, a propis i estranys, de la història i de la realitat d'aquest país.

JOSEP MURGADES

49. Des d'una òptica idealista, n'havia parlat en termes semblants Albert Manent a l'obra pionera citada *supra*, p. 67.

50. L'anàlisi de Cacho Viu és en aquest sentit d'una o altra manera deutora de l'obra de Robert Wohl —de qui l'autor només cita un article a la p. 31— *The Generation of 1914* (Harvard University Press, 1979).